

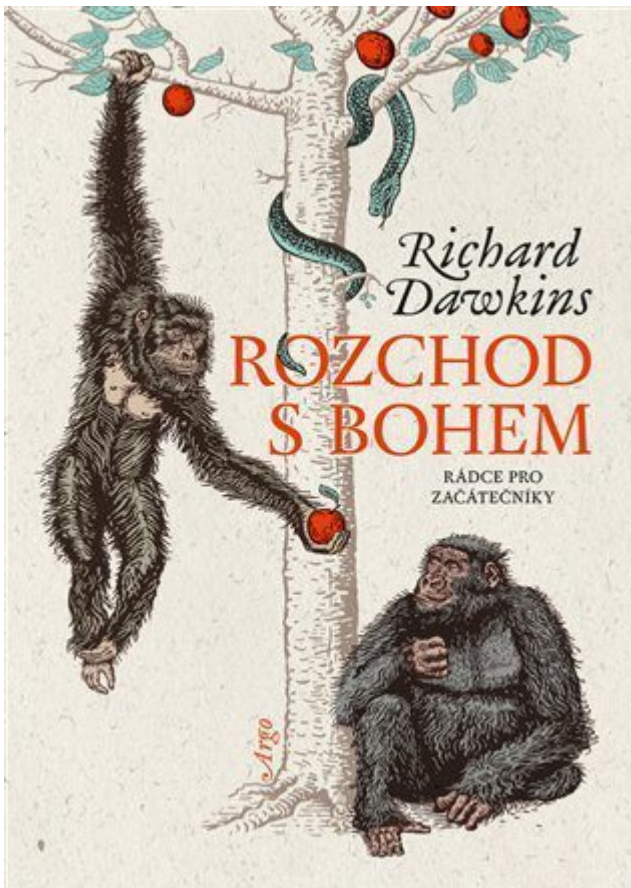
Richard Dawkins v kocke

Juraj Dragašek

Juraj Dragašek: Richard Dawkins v kocke [*Richard Dawkins in a nutshell*]. In: *Ostium*, vol. 19, 2023, no. 4. (book review)

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

R. DAWKINS: *Rozchod s bohem. Rádce pro začátečníky*. Praha: Argo 2021.

Richard Dawkins napísal v roku 2019 knihu *Rozchod s bohom* (*Outgrowing God*) s podtitulom *Sprievodca začiatočníka*. Kniha dostala svojmu názvu a skutočne predstavuje prístupný, argumentačne vyzbrojený úvod k vedeckému a skeptickému pohľadu na život a svet. V prvej časti Dawkins skúma témy, ktoré súvisia s dôvodmi, pre ktoré by sme podľa neho mali opustiť teistický výklad reality. Druhá časť prináša vysvetlenie princípu evolúcie a naznačuje, ktoré oblasti nám ešte evolučná teória pomáha osvetliť.

Dawkins tvrdí, že viera v konkrétne náboženstvo má svoju kultúrno-spoločenskú podmienenosť. Evidentné je to na tom, s akou samozrejmosťou prijímame vieru v nášho boha a akou absurdnou sa

nám dnes zvyčajne javí existencia množstva bohov minulosti či iných súčasných náboženstiev. Táto podmienenosť sa prejavuje i v selektívnosti, ktorou pristupujeme k zázrakom a mýtom iných náboženstiev či v oficiálnom uznávaní dnešných „zázrakov“. Ak teda zázrak vo všeobecnosti predstavuje jav, ktorý sa vzpiera prirodzenému vysvetleniu, potom ochota uznať zázrak či pravdivosť mýtu závisí od našej dôvery v svedectvo o takomto jave, alebo od autority potvrdzujúcej túto pravdivosť. Dawkins tu pripomína argument Davida Huma o nepravdepodobnosti takéhoto svedectva: „Žiadne svedectví nestačí k doložení zázraku, není-li to svedectví takového druhu, že jeho nepravdivost by byla ještě zázračnější než fakt, který se snaží doložit.“^[1] Hume vo svojom texte predstavuje ešte aj psychologické dôvody existencie takýchto svedectiev: „Když se ale spojí s láskou k údivu duch náboženství, je to konec zdravého rozumu a lidské svedectví za těch okolností ztrácí všechnen nárok na věrohodnost. Nábožný člověk může být fanatikem a představovat si, že vidí, co není; může vědět, že jeho vypravování není pravdivé, a přece na něm trvat s těmi nejlepšími úmysly, totiž pro dobro svaté věci.“^[2]

Podobne ako jeho kolega Christopher Hitchens, zastáva Dawkins názor, že Biblia je v princípe literárny text ako každý iný a preto môže byť taktiež vystavený kritickému skúmaniu. Aj keď vynecháme jej náboženskú rovinu, môžeme sa ešte pristiaviť pri morálnom odkaze tohto sakrálného textu. Je evidentné, že mravné kritéria dnešných vyznáčov abrahámovských náboženstiev sa často odlišujú od kritérií platných alebo ohlasovaných v časoch vzniku týchto textov. Aj my sami vieme rozhodnúť, ktoré z mravných odkazov uvedených v biblických spisoch sú stále inšpiratívne a platné, a ktoré považujeme v dnešnej dobe za neprijateľné. „Jak však rozhodneme, kterých veršů si nemáme všímat, protože jsou odporné, a kterých se máme držet, protože jsou laskavé? Odpověď musí znít tak, že máme pro rozhodování k dispozici nějaké jiné kritérium, nějaký postup, jak rozlišit, co je dobré a co je špatné. Zdůvodnění, které nevychází přímo z Bible. Pak ale, ať už se ve funkci takového kritéria vynoří cokoli - nemůžeme to prostě užít přímo?“ (s. 101)

Takéto kritérium vo svojom absolútnom zmysle samozrejme neexistuje, avšak tak ako sa vieme pozrieť na stovky až tisícky rokov staré náboženské mravné príkazy, vieme rovnako zhodnotiť aj morálne hodnoty predchádzajúcich generácií. Dawkins používa na ilustráciu tohto vývoja fiktívny dialóg medzi zástankyňou mravného absolutizmu a predstaviteľkou konzekvencializmu. Vývoj mravných hodnôt a morálnych teórií dokazuje, že etické princípy nie sú samozrejme a ani jednoduché, ale sú naviazané na rozvoj poznania, generačné skúsenosti a možnosti ľudského druhu.

V druhej časti svojho textu sa britský biológ venuje evolučnému pohľadu na svet. Zaoberá sa problémom dizajnu, ktorý nepredstavuje dokonalé vytvorené konštrukcie, ale konštrukcie, ktoré zohľadňujú postupný vývoj. Život je nesmierne komplikovaný a je vysoko nepravdepodobné, že podmienky, ktoré umožnili jeho vznik a zložité organizmy, ktorými je tento život reprezentovaný, sa objavili náhodne, teda bez súvisiaceho vzťahu k prostrediu. Evolúcia, so svojimi mutácia a následnými zmenami, podľa Dawkinsa predstavuje princíp, ktorý dokáže vznik života vysvetliť bez zavádzania nadprirodzeného agenta. Tieto zmeny fungujú v podstate pomocou metódy pokus a omyl, kde väčšina zmien zhoršuje možnosti prežitia daného organizmu, ale niektoré drobné zmeny pomalým a postupným vývojom vedú k lepšej adaptácii organizmu na prostredie a zároveň k rozvoju daného organizmu.

Dôležitým konceptom, ktorý predstavuje principiálny rozdiel medzi teistickým a evolučným náhľadom na život, je proces samousporiadania. Samousporiadaním vznikajú organizované celky na základe interakcií medzi základnými, samostatnými jednotkami. Podstatnou skutočnosťou je fakt, že interakcie nie sú riadené „zhora nadol“ externým agentom, ale takéto organizované celky vznikajú „zdola nahor“ pomocou autonómnych pravidiel, ktorými sa riadia jednotlivé súčasti. Biochemické procesy teda Occamovou britvou odstraňujú supranaturálne príčiny.

Dawkins samozrejme nemôže poprieť a ani obísť samotnú existenciu náboženstiev. Považuje ich však

za vedľajší produkt ľudskeho vyrovnávania sa s nebezpečenstvami a následným strachom, ktoré sa prirodzene vyskytujú vo svete. Britský vedec darwinovsky, a v súlade so svojou teóriou mémov, interpretuje súboj náboženských myšlienok. V tomto súperení majú potom navrch náboženstvá, ktoré, aj vďaka posmrtným príslubom, dokážu motivovať svojich vyznávačov k čo najväčšej lojalite. Altruistické či iné spoločensky prínosné a prijateľné konanie má evolučný pôvod a vyvinulo sa ako evolučne výhodné. V tejto súvislosti Dawkins odkazuje aj na teóriu morálnych základov Jonathana Haidta.

Záverečná kapitola knihy má názov *Veda dodáva odvahu* a obsahuje v sebe hlavné posolstvo knihy. Dawkins je presvedčený ateista, ktorý sa snaží, už miernejšie ako v minulosti, poukazovať na prínos takéhoto pohľadu na svet. Ateistický svetonázor v dejinách, ale i v súčasnosti, vyžaduje najmä intelektuálnu odvahu, ktorá spočíva v spochybňovaní domnelých istôt, ale i v schopnosti uznať ľudské epistemologické limity. Zvedavosť mysle je podľa Dawkinsa odmeňovaná a uspokojovaná fascináciou krásou a zložitou sveta. Otvorená povaha sveta bez boha (bohov) má nielen stimulačný, ale i reformujúci potenciál. Pocity vďačnosti a radosti zo života tento biológ opisuje pri prezentácii slabej verzie antropického princípu, ktorý vo svojej deskriptívnej podobe odhaľuje nesamozrejmosť života.

P o z n á m k y

[1] HUME, D.: *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda 1996, s. 160.

[2] Tamže, s. 163.

Mgr. Juraj Dragašek, PhD.

Vrbovská 572/44

059 71 Ľubica

e-mail: juraj.dragasek@gmail.com